

Dragutin FELETAR

Podravec Krsto Hegedušić

(MARGINALIJE UZ JEDAN BURAN
ŽIVOTOPIS)

I.

Zaista ne bi trebalo dokazivati da je Krsto Hegedušić Podravec. Hlebinčan. Da može čitati ovaj tekst, možda bi se i uvrijedio zbog ovog početka. No, sad svejedno.

Primjer: godina 1928. Predzemljaško razdoblje. Pariska iskustva i ratna sjećanja krvavog prvosvjetskog ratišta. Dječja ali bistra zapažanja i oštromne reminiscencije u brižljivo vođenom Dnevniku. Slika »Zeleni kadar«. Ravnica se ustalasala tih zadnjih dana rata, posljednjih drhtaja jedne trule višestoljetne monarhije. Socijalno opredjeljenje Panonca i Podravca Krste Hegedušića na špici slikarskog talenta: štacunara vleču vun gologa, popa vješaju, krčmar je pod nogama, z kolima su došli po cukora i sol, tu je i hlebinska cirkva i hlebinske kuće s osebnim okruglim arkadama s dvorišne strane, konji frču a frču i ljudi, bogec bistrički drži sablju . . . Sve to zajedno u ovom domaćem hlebinskom ambijentu, buna, revolt i široka sloboda koja još neće doći.

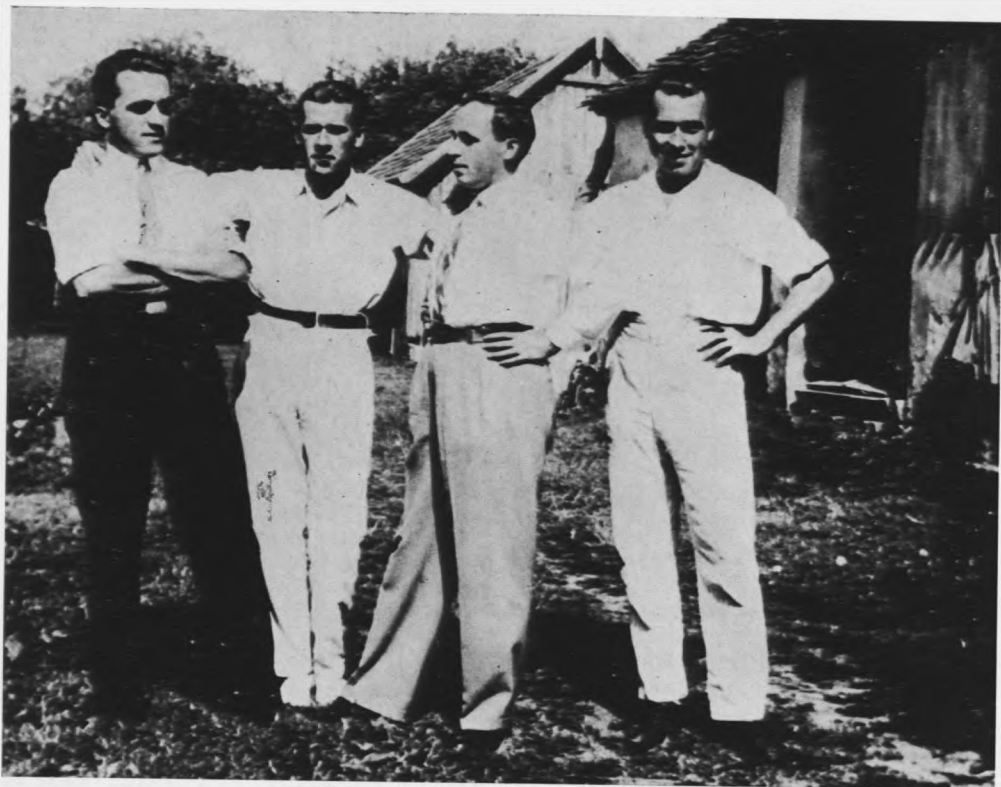
Drugarica Branka, životna družica Krstina, donijela je upravo crnu kavu. Sada je godina 1975. Distanca i post festum. Jedinica Mirjana piše pjesme o tati, a tajnik Maligec prebire po usmenama uz 25-godišnje tajništvo u Krstinom majstorskoj radionici. Joža

Fluksi vješta barata magnetofonom kao da vaja neki svoj novi kip. Hegedušić i Podravina. Vječna i neiscrpna tema.

A Krleža je nedavno zapisao: »Od početka Krsto Hegedušić slika jedan te isti motiv: svoje Hlebine, sebe i sve nas na ovoj našoj hlebinskoj zemlji«. Iz utrobe Krležinog dnevnika (1967.) doznajemo i ove misli o profesoru Hegedušiću: »Od »Zelenog kadera« do »Rekvizicije«, svi podravski sajmovi, orači, krave, oranice, vrbe, požari, Cigani, krčme, snjegovi, blato i tako dalje, čitava likovna beletristika naših naivaca još je uvijek u sjeni hlebinske armije K. Heg-a, takozvane hlebinske škole, bile su žive već u riječima maturinganta Krste isto tako intimno i sugestivno kao što traju do danas. Daleki horizonti do ždale, jablanovi, poetizirani »mađžarski čempresi« u daljini, na drugoj obali Drave, ljetna predvečerja s narančastim ciganskim vatra, ma, podravski kokošari i idioti, Pickenland u fantaziji jednoga dječaka, davno, pa sve do »Podravske motive« (1917—33.). U sivoj, dotrajaloj gornjogradskej kućerini, u onoj truloj ruševini, u Pištaju, u zgradi pod kojom je Jukić 1912. pucao na Cuvaja, tamo je kod svoje sestre, Krstine majke, stanovao Milček Horvatin kad se vratio iz Mitrovice.«

Kamilo Horvatin — Milček je divna uspomena Krstina iz dječjačkih dana. Lijeva orijentacija. »Miting u Novoj Vesi«. Socijalni motivi. Životni oris. Krsto 1919. u Dnevniku riječima slika svoje buduće djelo: »Kožarski arbajteri, propali bleđi u svojim kožnatim pregačama u poljanom dvorištu neke krčme, pri zapadu sunca (uz sušenje veša) očekuju Milčekov govor«. Mala literatura.

Iz gornjogradskeg Pištaja ne vidi se, naravno, Podravina i Hlebina, ali slikarska inspiracija zrači od Drave, od njenih produbina i poplava, od hlebinskih gajeva, a napose od »bedastih, ali dragih i bistrih hlebinskih glava«. Dečki Pavlekovi iz Bilogorske 44, tam prema Delovima, znate dalje prek mostića, teško su proživjeli prvu svjetsku ratnu katastrofu. Njih četiri, a majka sama. Da nije bilo Hlebina i iz-

Braća Hegedušić u Hlebinama 1934. godine

dašnosti kofera i zamotuljaka, u Pištaju bi se gladovalo. Eto i kroz želudac drage veze sa starim krajem.

A Miki (Mirjana) dodaje zanesenjački: »Onda sam zišla s mercedesa i pogledala suseljana kako me gleda ispod oka vozeći se šeretski na kolima. Točna tatina slika!« I dodaje: »Tata je znao reći da cijelo njegovo viđenje svijeta ima svoje izvorište u Hlebinama. Tu je doživio sve. Čak i svoju koncepciju slikarstva«.

Generalić tjera konje u trku, neobuzdane, u ona vremena. A sunce neodoljivo sije, kroz granje šumska svjetlosna zavjesa. »Tata je čovjek prirode«.

Branka lista sjećanja: »Volio je sajmove, prošćenja, kramove, svetke cirkvene. Tu su ljudi na okupu. Drage

face podravske, a ipak tako osebuje i proste. S teličarima smo se znali dopelati i do Čazme. Tada su nastajali oni crteži, grafike. Krsto je bio virtuozan crtač. Za dvije minute nikne lik sa svim njegovim fizičkim i duševnim osobinama.«

»Pa njegova korespondenca! On je uvijek pisao i pitao za Hlebine. Iz Pariza je pisao o Hlebinama! O bojama Hlebina, o ravnicama, dravskim prostranstvima. S tim slobodama i panonskim ravnicama, elegičnim slobodama, fačkao me, zavodio još na studiju. Mi smo bili kolege na likovnoj akademiji. Ja na prvoj, on na zadnjoj godini. Klipan s velikom glavom! A ja Frangešova kćer. Gradska frajla, jako fina, iz kuće velikog kipara! Jednom je sjeo do mene i rekla sam ako se pravi tako

veliki crtač neka mi nešto naslika u živo, tako napamet. Kaj očete?! — rekel je. Nacrtajte mi kravu! On je od šuba nacrtao. Virtuozno. Moj komentat je bio kratak: Je pa kaj krava ima rogove?! Gradska frajla je mislila da roge ima samo vol. Nije htio samnom razgovarati dva tjedna«.

I kako ste se, zapravo, vjenčali upravo u Čakovcu, 1932.?

»Ništa čudno, svakako. On je, znate, imao samo nekakvu slavu slikara revolta bez prebite pare. A ja sam bila, već sam rekla, fina gradska frajla, kćer poznatog oca. Premija, rekli bismo, za njega. No, on je, posve u njegovom stilu — postavljao uvjete i zahtjeve. Neću veze s gornjim gradom, s popovima neću imati posla. Onda mi nije preostalo drugo već da pobeegnem od kuće, u Čakovcu sam nekako sredila zavičajnost i — tako je to bilo. Kumovi su čekali! Jer, nije to mala stvar — udaje se Frangešova kćer! Krsto je imao novce, ne da naruči kriglu, već samo čašu piva. Na večer kajgana. Drugo jutro autobusom u Hlebine. Mog oca Frangeša su srdili: Htio si baruna, a dobio komuna!«
A Krsto slika dalje.

II.

Jedna mala literatura iz Pariza, koja nam otkriva Krstinu naklonjenost prema Krleži još iz mladih dana. Godine 1926. nadobudni mladi slikar piše iz metropole svjetske umjetnosti Krleži: »Dragi gospodin Krleža, Danas sam u Louvreu, u nekom ćošku našao Brueghela i možda je to razlog što Vam pišem. Ah, da znate kako je to jedan simpatičan lopov taj Brueghel! (...) Pa onda ostali nerazvikani Flamanci i Holandezi! Nema tu poza, kostima, teatralnosti, uobraženosti. Teniers, pa Steen, a onda Rubensova »Kermes«. — Piju kmeti, ščiplju se i vrište. Koliko radosti i života, koliko strasti i temperamenta! Osjeća se sunce, osjeća se život. Ja sam gledal te Brouerove i Teniersove birtije, i smijal sam se na glas tim flamanskim pijancima i curama. I obuzela me radost što sam se uvjerio da sam na dobrom putu.«

Branka: »Krsto je jednom rekao da mu je Krleža bio kao otac«.

Nije ga imao snage pogledati u bolnicu sada kad je bio na kraju bolestan. »Često su išli u Zagorje na izlete«. Krleža je svojevremeno Krstu navlačio čak i na literaturu, jer Hegedušićevi Dnevnici i jesu literatura.

»Krleža je rado dolazio k nama na Rokov perivoj kada je pisao svoje znamenite Balade Petrice Kerempuha. Ono što je prije podne napisao, to je nama na večer čitao. A, znate, nitko ne zna tako lijepo, tako sočno i ispravno čitati Balade kao sam Krleža!«

U dnevniku Krstinom iz tih dana piše jednostavno: »Branka je plakala«. »Da, onda je jedne večeri čitao Keglevichianu i Krsti su se te Balade tako dopale da je u noći odlučio Krleži pokloniti ono najdraže što je tada imao: sliku »Zeleni kadar«. Tu je sliku osobito cijenio. Ujutro ju je spakoval i odnesel Krleži«.

Sjećanje na Balade i — opet suza na Brankinom oku.

U predgovoru monografiji o Hegedušiću, Krleža je 1974. zapisao:

— Panorama Hegedušićevih motiva ostala je beznadno melankolična. Detalji patrijalnog života, tarabe, blatna zapuštena dvorišta, zvonici u magli, žalosne vrbe, crvena cigla, zadimljene kolibe, krave, oranice u blatu, horizonti u žalosnoj proljetnoj ili jesenskoj rasvjeti, pastiri, orači, pijane seljačke rulje kao kod Brueghela, proštenja, zdjele pune kobasica, uvijek netko mokri, netko bljuje, nekoga siluju, a netko se njiše na vješalima. Žalost kasne jeseni, a u šljiviku blatnom pod plotom planula je salva smrtonosnog plotuna. Jedno tijelo palo je mrtvo. Ni na jednoj slici suvremenog slikarstva ne škripe poluotvorena, zabravljena i zapuštena seljačka vrata tako kobno, kao na Hegedušićevim trulim tarabama».

Socijalno opredjeljenje slikarstvo bilo je čvrsto nepokolebljivo.

Zamjerali su mu to prije rata. Bio je i hapšen zbog toga. Jednom čak i u vlastitim dragim Hlebinama.

List »Koprivnički Hrvat« 1930. piše: »Hegedušićev »Sajam u Koprivnici«

na kojem su izloženi tipovi koji pristaju u Sing-Sing ili kakav stari seoski panoptikum, kojemu je vrućina nestaložene fantanije mladenačke, iznakažila voštane figure. Što je učinjeno od ovog zdravog podravskog seljaka, koji je stasit i lijep? Što se sve ne naziva umjetnošću, ako se samo malo pogleda običnim, ne duševnim očima, te futurističke sprdačine?»

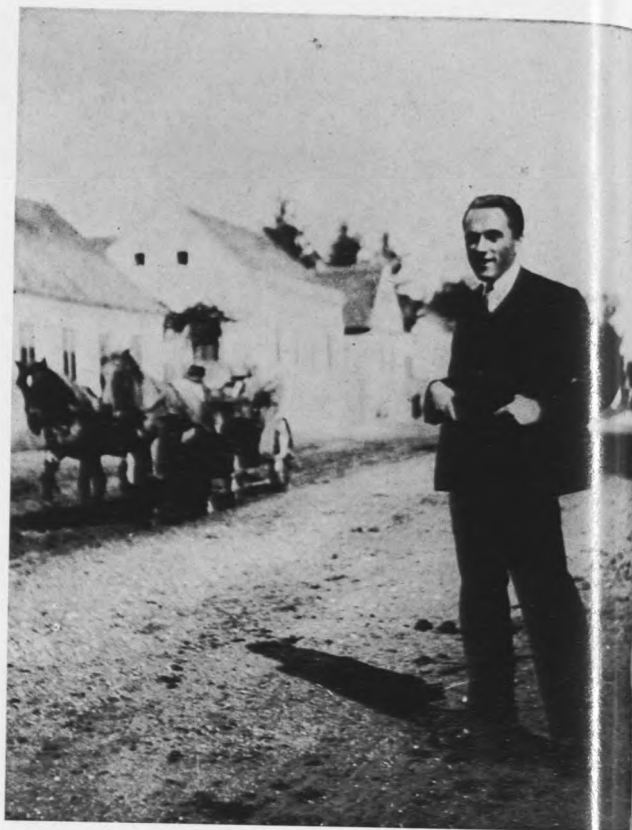
Tako je to bilo. Pobunio se čak osobno i tada ugledni političar Maček. No, neka o tome priča drugarica Branka: — Jeste, Podravci žele samo lijepe slike. Svoje slike, kako se oni vide, kao lijepi Tomerlin. Krsto je prezirao to idilično slikarstvo. Nikad nije želio biti nedjelini slikar vanjskih fasada. Da, i ta zgoda s Mačekom. Jedna od najboljih prijeratnih kazališnih inscenacija Krstinih bio je »Matija Gubec« u režiji Gavelle. Seljaci su prikazani dosta realno, u opancima i gaćama jednostavno sašivenim. Maček je nakon predstave protestirao, jer da naši seljaci nisu bili tako ružno obučeni. Predlagao je da se obuku u neakve šestinske nošnje. Znaite, one kratke nacifrane suknjice. Svojevrsni kič pod uplivom grada«.

A Krsto se svojski borio da spasi seljaka od tog sladunjavog upadljivog kiča.

Slika ne smije biti fasada, već iz nje mora viriti duša. Socijalna. Stvarna. Bez licanja i lažnog sjaja. To je uvijek uspijeva prikazati.

Kad je Krsto bio uhapšen u Hlebinama, susjed Janton Pintarov, za koga je Krsto vjerovao da je bio vječna kukavica, lijepo i jasno rekao je žandarma u brk: »Je, gospodo žandari, veli on kad su ušli u sobu, vidim da su ovi ljudi živi i zdravi. I lepo vam velimo da tak živi i zdravi moraju doći f Koprivnicu i da im nesme ni las z glave pofaleti«. »Vi se pretite vlasti« — veli narednik. »Ništ se mi ne pretimo, ja samo velim kak mora biti«. »Nas je pet!«. »A nas je petstopet, veli Janton, i ak bu treba, vas tu podušimo v jognju kaj štakore«.

I zar bi tomu Jantonu pasalo nalickano lice na slici, umjesto onog tvrdog i težačkog njegovog pravog?!

Krsto Hegedušić u Hlebinama oko 1930. godine

III.

Dok »Hrvatska straža« 1935., nakon slavne zemljaške ere, nastoji posve uništiti Hegedušića i Krležu napisom u kojem, među ostalim, piše: »Kako Krleža blati sav hrvatski javni život svojim riječima, tako ga Hegedušić blati slikama...«, profesor Hegedušić slika dalje. I podučava uporno svoje Hlebince slikati.

Preskaćemo malo prostore i vrijeme. Kakav je bio odnos akademika Hegedušića posljednjih godina prema naivi?

Branka: »Volio je naivu, jer joj je bez sumnje otac. Ali se jako srdil i bil duboko uvređen na sve ove negativne pojave u naivi vezane uz hiperprodukciju«.

Svoje Podravce je uvijek rado vidao: Hegedušić (desno) prima od Pavla Gažija monografiju »Podravina« prigodom

posjete »Podravkaša« njegovoj retrospektivi 1974. godine

ciju i šeft. To nemre biti dobro. Ponavljanje tema, neinventivnost, šablone, klišeji. Malo idu tri babe sim, malo idu u šumu, malo tam. Nema ideja. Prezirao je sheme. A on je vrlo mnogo cijenio pojedine kvalitetne slikare iz pravca naive, iako se s tim nazivom ovog slikarskog pravca nikad nije složio.

A u doba »Zemlje« mnogo je podučavao Hlebince. Osobito Ivinu Generalića. »S njim je imao godinama korekturu. Ali korekturu! Nisu to bili razgovori o slikarstvu, već Ivina buš to tak i tak naslikal. Bilo mu je drago što je Ivina uspio«.

Stalni dodir s Hlebinama. »On je crtal prve traktore i kombajne kad ih je hlebinska zadruga dobila. Veselil se svakom ekonomskom usponu sela. Znal je i jako špotati promašaje. Osobito se veselil izgradnji galerije«.

Iz Dnevnika: »Kada su marta mjeseca 1961. godine došli do mene ing. Pavle Gaži od »Podravke« i slikar Francina Dolenec sa idejom da pokušamo izgraditi galeriju u Hlebinama gdje bi izlagali pripadnici hlebinskog slikarskog kruga, meni se ideja dopala. Vidio sam u tome mogućnost internacionalnog plasmana sela Hlebine...« Malo dalje u Dnevniku piše: »12. V 1968. konačno

je otvorena galerija u Hlebinama. No, ajde de i to sam dočekao i dogurao do kraja...»

Takav je uvijek bio Krsto prema Hlebinama i naivi. Iskren i nepomirljiv. Ponekad i neprijatan, ali istinit i nepatvoren, pravedan.

Isto je tako volio i Podravce u Zagrebu, gdje god ih je sretao. Kao da se sastao s djelićem zavičaja.

»On nije naivac. Ipak ćemo za njega upotrijebiti oznake koje su bliske naivcima: on je čovjek privržen svom kraju, svojoj zemlji, on je čovjek prirodan, što će reći primijenjeno na Hegedušića, da je jednostavan i neposredan kao priroda sama« (Jean Cassou). »... Hegedušićevo slikarstvo trebalo bi da nam pomogne da se usudimo pogledati stvarnosti u oči. Ono bi također moglo da nam pomogne da prevladamo opterećenja našeg provincijalizma. Hegedušić je lično iz umjetnički provincijalne situacije stvorio slikarstvo koje pripada naj-snažnijim umjetničkim manifestacijama našeg doba« (Torsten Bermark).

Na prvu godišnjicu Hegedušićeve smrti (7. travnja 1976.) priprema se po prvi put mala retrospektiva Hegedušićeva slikarstva u hlebinskoj galeriji. Makar post festum, došao je veliki slikar u svoje drage Hlebine. Bit će to manifestacija kulture, ali i oda ljubavi.

IV.

»Krsto je neobično volio zemlju. Svakog proljeće čak i fizički je morao zariti ruke u nju. Uvijek je nekog vruga zidal«.

»A imao je ruke posebne, nježne i grube istovremeno. Težačke«.

Na kraju svojeg vijeka tim je rukama, i tom ljubavlju prema zemlji, stvorio freske na Tjentištu. »Sutjeska je bila njegova velika inspiracija«.

Branka: »Te freske radio je već teško bolestan. Ali bio je uporan, vjerovao je u život. Posljednju skicu radio je onu najveću — druga Tita. Jednom rukom se držao za zid, a drugom je crtao. Posljednji potezi kista na toj povijesnoj slici«.

Upravo ta skica ostat će kao trajno vlasništvo među radništvom »Podravke«. Još jedna čvrsta veza profesora i težaka Krste sa zavičajem.

I na kraju opet Krleža:

— Mnogo toga što se u međunarodnom slikarstvu precjenjivalo kao likovno otkriće prije pedeset godina danas klepeće kao kostur, a Krstine slike, eto nisu se ugasile.

(Ilustracija J. Turković)